

BARBARA ZYZDA

Wolność i organizacja społeczeństwa w doktrynie anarchizmu na przykładzie Wolnego Miasta Christiania

Słowa kluczowe: anarchizm, Wolne Miasto Christiania, Kopenhaga

Uwagi wstępne

Wolne Miasto Christiania to jedna z centralnych dzielnic Kopenhagi, w której od ponad 40 lat funkcjonuje społeczeństwo urzeczywistniające założenia doktryny anarchizmu. Odrzucenie funkcji porządkowych i dyscyplinujących podejmowanych przez państwo, postrzeganie państwa jako źródła ucisku i aparatu przemocy, przekonanie o zdolności ludzi do funkcjonowania, to tylko niektóre z postulatów anarchistów¹. Dla mieszkańców Christianii anarchizm nie jest utopijną wizją, ale sposobem na funkcjonowanie w społeczeństwie. Wolność i organizacja społeczeństwa w doktrynie anarchizmu jest wyjątkowo złożonym zagadnieniem, dlatego artykuł będzie stanowił próbę analizy najważniejszych założeń

¹ L. Dubel, *Historia doktryn politycznych i prawnych do schyłku XX w.*, Warszawa 2009, s. 288.

twórców teorii anarchistycznych, z których następnie korzystała lub do których nawiązywała i nadal nawiązuje społeczność Christianii.

Etymologiczne znaczenie anarchizmu (grec. *an* – nie, *arche* – władza lub *anarchos* – bezrząd) łączone jest z ładem bezpieczeństwa. Anarchizm to idea oparta na wolności i równości społecznej skonstruowanej na racjonalnym ustroju sprawiedliwości społecznej². Społeczeństwo anarchistyczne ma funkcjonować na zasadach samoorganizacji, bez żadnej władzy zewnętrznej, odgórnych autorytetów, w oparciu o współdziałanie dobrowolnych zrzeszeń wytwórców i konsumentów³. Doktryna wywodzi się z liberalizmu, który podkreśla przyrodzoną wolność jednostek jako wartość nadrzędną. Podstawową różnicą między anarchizmem a liberalizmem jest potrzeba istnienia władzy. Zwolennicy liberalizmu ograniczają istnienie władzy do niezbędnego minimum mającego zapewnić ochronę wolności, podczas gdy anarchiści odrzucają jakąkolwiek władzę⁴.

Anarchizm – źródła ideologiczne Wolnego Miasta Christiania – ustalenie teoretyczne

Wśród twórców doktryny anarchizmu wymienia się przede wszystkim Maxa Stirnera (1806–1856), Pierre Josepha Proudhona (1809–1865), Michaiła Bakunina (1814–1876) i Piotra Kropotkina (1842–1921), choć należy również wspomnieć, że William Godwin (1756–1836) rozwijał filozofię anarchizmu w XVIII w.⁵ Jak zauważa L. Dubel, elementy ideologii anarchistycznej można dostrzec już u niektórych sofistów, którzy pochwalali wolność i dobrowolność działania⁶. Mimo różnic pomiędzy poszczególnymi kierunkami anarchizmu, jego wszyscy zwolennicy opowiadali się za takim wartościami jak niewymagająca interwencji żadnych władz samoorganizacja społeczeństwa, dobrowolne metody organizacji,

2 H. Izdebski, *Historia myśli politycznej i prawnej*, wyd. 4, Warszawa 2007, s. 193.

3 H. Izdebski, *Doktryny polityczno-prawne. Fundamenty współczesnych państw*, Warszawa 2010, s. 80.

4 Tamże, s. 56.

5 I. McKey, G. Elkin, D. Neal, Ed Borass, *Anarchizm – najczęściej zadawane pytania. Część 2*, s. 4, [http://libertarianin.org/Ebooks/FAQ_anarchistow_\(tych_lewicowych\).pdf](http://libertarianin.org/Ebooks/FAQ_anarchistow_(tych_lewicowych).pdf), dostęp: 9 września 2015.

6 L. Dubel, *Historia doktryn...*, dz. cyt., s. 356.

niechęć do umacniania władzy, preferowanie decentralizacji i dekoncentracji, sprzeciw wobec ucisku i dominacji⁷.

Pierwotna koncepcja anarchizmu jest efektem pracy Williama Godwina, związanego z myślą liberalną, prawami człowieka i koncepcją stanu przedspołecznego ludzkości postrzeganego jako stan pełnej równości ludzi. Godwin był również wyznawcą utylitaryzmu, przekonywał o konieczności likwidacji wojen, zniesieniu kary śmierci i zastąpieniu kar środkami wychowawczymi, postulował równość majątkową i decentralizację władzy. Nie wykluczał całkowitego zniesienia państwa, ale chciał, aby było to naturalne następstwo wprowadzonych zmian⁸. William Godwin w swojej pracy *Political Justice* tłumaczył, że nawet najlepszy rząd jest złem i opowiadał się za ideą umowy społecznej, rozumianą jako możliwość decydowania o wszystkim poprzez zawieranie jednostkowych porozumień⁹. Godwin, podobnie jak wielu jego następców, wierzył w naturalne dobro człowieka i niechęć do przemocy¹⁰.

Max Stirner na piedestale wartości stawiał wolność od wszystkiego i do wszystkiego, a ponad wszystko cenił wolność od reguł ustalanych przez państwo¹¹. Najważniejszym dziełem Stirnera jest *Jedyny i jego własność*, w którym krytykował nie tylko instytucję państwa, prawo, własność i religię, ale także ojczyznę, ludzkość i moralność. Według Stirnera, przyczyną konfliktów między jednostkami jest państwo, które niszczy spontaniczność stosunków międzyludzkich i prowadzi do ich degradacji. Jedynym zaś sposobem poprawy sytuacji było zniszczenie instytucji państwa i zbudowanie na jego gruzach zrzeszenia egoistów, mogących w sposób nieskrępowany zaspokajać swoje potrzeby. Wolność według Stirnera to dążenie jednostek do czegoś dla ich własnego dobra¹².

Pierre Joseph Proudhon był przedstawicielem anarchizmu indywidualistycznego. Za główne źródło zła i ucisku społeczeństwa uważał kapitalistyczną własność – przyczynę ubóstwa rzemieślników i nadmiernego bogactwa właścicieli. Głosił, że „własność jest kradzieżą” i postulował

7 R. Antonów, *Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku*, Wrocław 2004, s. 9.

8 K. Chojnicka, H. Olszewski, *Historia doktryn politycznych i prawnych. Podręcznik akademicki*, Poznań 2004, s. 288.

9 S. Filipowicz, *Historia myśli polityczno-prawnej*, Gdańsk 2002, s. 298.

10 K. Chojnicka, H. Olszewski, *Historia doktryn...*, dz. cyt., s. 288.

11 Tamże, s. 289.

12 R. Antonów, *Pod czarnym...*, dz. cyt., s. 21.

wprowadzenie mutualizmu, będącego systemem wzajemnych świadczeń¹³. Nie negował jednak wszelkiej własności prywatnej, ale tylko taką, która powstaje kosztem pracy innych osób, przynosząc zyski jedynie właścicielom, a nie robotnikom¹⁴. Fundamentem sprawiedliwego społeczeństwa i źródłem równości miała być własność uzyskana z własnej pracy. Proudhon opowiadał się za zniesieniem pieniądza i utworzeniem banku wymiany, dzięki któremu możliwe byłyby wymiany wszelkich towarów. Przekonywał także o konieczności zastąpienia przymusu państwowego stosunkami umownymi społeczeństwa zrzeszonego w wolnych gminach¹⁵. Równocześnie wolność człowieka stanowiła dla niego dobro podstawowe i niezbywalne, a granicą wolności jednostki miała być wolność drugiej. Prawa naturalne miały stać się fundamentem budowy porządku społecznego. Zmiany miały być wprowadzone pokojowo, w drodze ewolucji¹⁶.

Za twórcę anarchizmu kolektywistycznego uważa się Michaiła Aleksandrowicza Bakunina, który nawiązywał do poglądów Proudhona, ale korzystał w dużej mierze z inspiracji rosyjskim ruchem rewolucyjnych demokratów¹⁷. Bakunin, w przeciwieństwie do Proudhona, traktował własność za element zbędny i postulował wprowadzenie kolektywizmu, w którym stanem idealnym byłoby tworzenie terytorialnych grup wytwórczych. Rewolucja socjalna miałaby się rozpocząć od zniesienia praw dziedziczenia własności. Bakunin stworzył program, w którym powiadał się za absolutną wolnością jednostki, antyintelektualizmem i kolektywną własnością¹⁸. W dziele *Państwo a anarchia*, Bakunin pisał, że:

żadne państwo (...) nie będzie w stanie dać ludowi tego, co mu potrzebne, tj. możliwości swobodnego organizowania się od dołu ku górze w imię własnych interesów (...) Każde państwo w istocie swej jest niczym innym jak tylko aparatem kierującym masami odgórnie przy pomocy (...) uprzywilejowanej mniejszości¹⁹.

13 L. Dubel, *Historia doktryn...*, dz. cyt., s. 289.

14 H. Izdebski, *Historia myśli...*, dz. cyt., s. 194.

15 H. Olszewski, M. Zmierzczak, *Historia doktryn politycznych i prawnych*, wyd. 2, Poznań, s. 294.

16 K. Chojnicka, H. Olszewski, *Historia doktryn...*, dz. cyt., s. 290.

17 I. Barwicka-Tylek, J. Malczewski, *Historia myśli ustrojowej i społecznej*, Warszawa 2014, s. 257.

18 H. Izdebski, *Historia myśli...*, dz. cyt., s. 196.

19 M. Bakunin, *Państwowość a anarchia*, [w:] M. Bakunin, *Pisma wybrane*, t. 2, Warszawa 1965.

Sprzeciwiał się nie tylko państwowemu aparatowi przemocy, lecz także wszelkiej władzy państwowej. Społeczeństwo według Bakunina to część przyrody i nie ma sprzeczności między wolnością jednostki a społeczeństwem. Czym innym jest państwo – twór stanowiący antytezę wolności, źródło przymusu narzucające sztuczne reguły zachowania²⁰. Bakunin postulował likwidację państwa, kościoła, armii, policji, banków, uniwersytetów – będących wyrazem uprzywilejowania niektórych grup, a zatem brakiem wolności. Nauka to zgodnie z jego radykalnymi poglądami ograniczenie wymogów życia i spontaniczności procesu historycznego. Natomiast instytucje religijne były traktowane przez Bakunina za komponent antywolnościowej struktury władzy²¹. Próba skonstruowania definicji anarchii w oparciu o poglądy Bakunina prowadzi do stwierdzenia, że jest to stan autonomii, swobodnej organizacji wszystkich jednostek we wspólnoty gminne i ich dobrowolne, oddolne sfederowanie wynikające z naturalnego rozwoju potrzeb²². Podobnie jak Proudhon, Bakunin pisał o wolności jako centralnej kategorii, jednak wskazywał, że nie można ograniczać wolności jednostki przez wolność innych ludzi. W jego ujęciu „wolność jest niepodzielna, nie można pozbawić człowieka części wolności, nie pozbawiając go wolności całkowicie”. Idealnym stanem jest postępowanie człowieka, w którym kieruje się on wyłącznie własnym sumieniem i własną wolą²³. Bakunin łączył wolność z równością. Równość społeczna i ekonomiczna jest warunkiem wolności oraz innych pożądaných dóbr – sprawiedliwości, godności, moralności i dobrobytu. Wszystkie zmiany, o których pisał Bakunin, miały być wprowadzane poprzez rewolucję odcinającą się od wszelkich reliktywów starych stosunków, której dokonać mieli uzbrojeni proletariusze²⁴.

Trzecim nurtem anarchizmu, prezentowanym przez Piotra Kropotkina, był anarchokomunizm, którego założenia opierały się na wspólnej

20 K. Chojnicka, H. Olszewski, *Historia doktryn...*, dz. cyt., s. 290.

21 Ł. Machaj, *Wolność w poglądach Pierre'a Josepha Proudhona*, [w:] *Idea wolności w ujęciu historycznym i prawnym*, E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański (red.), Toruń 2010, s. 330.

22 S. Filipowicz, A. Mielczarek i in. (oprac.), *Historia idei politycznych – wybór tekstów*, Warszawa 2012, s. 882.

23 R. Antonów, *Wolność w poglądach anarchistów rosyjskich*, [w:] *Idea wolności w ujęciu historycznym i prawnym*, E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański (red.), Toruń 2010, s. 346.

24 K. Chojnicka, H. Olszewski, *Historia doktryn...*, dz. cyt., s. 291.

własności środków produkcji i dóbr konsumpcyjnych przy jednoczesnym wykluczeniu użycia przemocy²⁵. W opinii Kropotkina, społeczeństwo miało funkcjonować w formie związku wolnych stowarzyszeń produkcyjnych działających na zasadach kolektywnej pracy i wzajemnej pomocy. Spontaniczna pomoc to według niego główne źródło rozwoju społeczności, zakłócone powstaniem państwa. Dobra materialne powinny być według Kropotkina dzielone w taki sposób, aby zaspokajały potrzeby wszystkich osób, niezależnie od ich wkładu pracy²⁶. Kropotkin traktował samorealizację za część wolności jednostki, zaś cechą społeczeństwa miała być twórczość, stanowiąca przeciwieństwo konserwatywnych elit. Charakteryzował państwo takimi pojęciami jak: zwierzchnictwo, centralizacja czy elitarność władzy. Wszystko to miało ograniczać ludzką wolność i niszczyć wspólnoty lokalne²⁷. Był zwolennikiem rozwiązań rewolucyjnych, jednak zdecydowanie sprzeciwiał się akcjom terrorystycznym, a zmiany chciał wprowadzać w oparciu o propagandę i agitację wśród mas. Nowa forma organizacji społeczeństwa w anarchokomunizmie polegałaby na dobrowolnym zrzeszeniu wytwórców, zniesieniu państwa, własności prywatnej i pracy najemnej. Praca miałaby być wewnętrzną potrzebą człowieka wyzwolonego z wszelkich uciążliwości jej wykonywania²⁸.

Jak zauważa Franciszek Ryszka, opinia publiczna w sposób naturalny odnosi się negatywnie do zjawiska anarchii. Rozumie się ją przez pryzmat bezładu, nieporządku i zakłócania naturalnych funkcji zbiorowości zorganizowanych. Potępia się również anarchizm jako bezsensowną utopię i ideologię szkodzącą powszechnie akceptowanym wartościom i symbolom. Ryszka dzieli historię anarchizmu na trzy części – fazę tworzenia ruchu, fazę terrorystyczną oraz okres syndykalistyczny i stara się nakreślić mniej subiektywny opis tego zjawiska. Anarchistą może być każdy, kto odrzuca istniejący – kapitalistyczny czy burżuazyjny porządek społeczny. Inicjatywa działania przenosi się na wolną jednostkę. Wolność postrzegana jest przez anarchistów za dobro najwyższe i cel działania²⁹.

25 L. Dubel, *Historia doktryn...*, dz. cyt., s. 362.

26 K. Chojnicka, H. Olszewski, *Historia doktryn...*, dz. cyt., s. 292.

27 Tamże, s. 293.

28 H. Olszewski, M. Zmierczak, *Historia doktryn...*, dz. cyt., s. 297.

29 *O anarchizmie, anarchii i granicach wolności*, w dyskusji udział wzięli: Franciszek Ryszka, Daniel Grinberg, Ryszard Kapuściński, Jerzy Szacki, Andrzej Szczypiorowski, Janusz Tazbir, Marek Waldenberg, Zielona Góra 1998.

Z kolei Marek Waldenberg twierdzi, że anarchizm może być kierunkiem urokliwym, kuszącym dla intelektualistów, lecz tak naprawdę jest ideą w pełni utopijną. Odmienne zdanie na temat anarchizmu przedstawia Jerzy Szacki, który poniekąd bierze ideę anarchizmu w obronę. Stoi on na stanowisku, że stereotypowo anarchizm postrzegany jest za stan, w którym wszystko wolno. Nieporozumienie to ma źródło w wyobrażeniu ładu społecznego jako czegoś stanowionego przez władzę³⁰. Bez władzy następuje osłabienie i zanik ładu społecznego, szerzy się chaos, a związki międzyludzkie ulegają rozluźnieniu. Szacki nie godzi się na takie uproszczenie i zadaje pytanie, czy możliwe jest stworzenie ładu społecznego bez polityki i interwencji państwa, czy może istnieć społeczeństwo bez państwa. Utopijność koncepcji anarchizmu jako wspólnoty ludzkiej stworzonej oddolnie, na drodze zrzeszeń wytwórczych, polega na założeniu, że natura ludzka jest doskonała i jeśli nie będzie się ludziom przeszkadzać, to będą robić rzeczy wspaniałe. Jest to zbyt wielki optymizm, jednak nie można zakładać całkowitego skażenia natury ludzkiej³¹.

Współczesnymi formami wdrażania w życie ideologii anarchizmu przez jej zwolenników, są istniejące w wielu krajach wspólnoty, gminy czy stowarzyszenia – funkcjonujące podobnie jak Christiania. Ludzie wybierający taką formę funkcjonowania społecznego często związani są z ruchami squatersów czy ekologów. W dalszym ciągu priorytetem anarchistów jest zdecentralizowane społeczeństwo oparte na dobrowolnym stowarzyszaniu się i wyeliminowaniu lub minimalizacji władzy³².

Errico Malatesta w *Anarchistycznej rewolucji* pisał, że:

jednostki muszą łączyć się z innymi ludźmi, aby wieść w pełni ludzkie życie. Jest to możliwe na trzy sposoby: jednostka musi podporządkować się woli innych lub podporządkować innych własnej woli, albo żyć z innymi w braterskim porozumieniu, leżącym w interesie największego dobra wszystkich.

Anarchiści nie są przeciwnikami organizowania się w ogóle, lecz przeciwnikami organizowania się w autorytarnych formach, gdzie władza sprawowana jest przez elitarną mniejszość. Zwolennicy anarchizmu w pełni popierają stowarzyszanie się w oparciu o wolne porozumienia,

30 M. Jaskólski (red.), *Słownik historii doktryn politycznych*, t. 1, Warszawa 1997, s. 67.

31 „Zeszyt Red Rat” 1996, nr 1, <http://redrat.prv.pl/>, dostęp: 27 grudnia 2013.

32 D. Grinberg, *Ruch anarchistyczny w Europie Zachodniej 1870–1914*, Warszawa 1994, s. 42.

ponadto, jak zauważa R. Antonów „anarchiści przejawiają zainteresowanie antyglobalizacją, ekologią, feminizmem, kulturą czy squattingiem”³³.

Anarchizm oswojony – życie codzienne w Christianii

Wolne Miasto Christiania to autonomiczna dzielnica Kopenhagi, której mieszkańcy w 1971 r. proklamowali niepodległość. Idea jej utworzenia, struktura społeczeństwa, jak również wiele rozwiązań, które znalazły zastosowanie w Christianii, ma swoje źródło w doktrynie anarchizmu. W 1971 r. grupa squatersów, hippisów, imigrantów, a także młodych ludzi i studentów niemających stałych miejsc zamieszkania, zajęła nieużywane budynki dawnych koszarów kopenhaskiej dzielnicy Christianshavn na obszarze blisko 40 hektarów. Twórcom Wolnego Miasta przyświecała idea życia w wolnym społeczeństwie, w którym zasady funkcjonowania ustalane są wspólnie przez mieszkańców. Jeden z założycieli – Jacob Ludvigsen, ogłosił na łamach anarchistycznej prasy utworzenie Wolnego Miasta. 24 września 1971 r. wydano nieoficjalną deklarację Wolnego Miasta Christiania, która za cel projektu wyznaczała stworzenie samostanowiącej się społeczności, gdzie każda jednostka będzie odpowiadała za siebie, będąc jednocześnie integralną częścią wspólnoty. Członkowie wspólnoty zamierzali w tym celu osiągnąć ekonomiczną niezależność. Deklaracja zakładała też, że celem Wolnego Miasta będzie zażegnanie ogólnie pojętej nierówności międzyludzkiej³⁴. Widać wyraźnie, że twórcy Christianii odwoływali się do doktryny anarchizmu tworzonej przez Godwina, Proudhona czy Bakunina. Wspólnota Christianii ma własny hymn oraz flagę – trzy żółte koła na czerwonym tle, będące odzwierciedleniem trzech kropek nad „i” z nazwy „Christiania”.

W okresie swego największego rozkwitu Christianię zamieszkiwało około trzech tysięcy osób, obecnie liczba ta spadła do niespełna tysiąca. Mieszkańcy Wolnego Miasta otwierali szkoły, przedszkola, sklepy, warsztaty rzemieślnicze, sortownie śmieci. Ponadto założono własną pocztę,

33 R. Antonów, *Za wolnością – przeciwko państwu. Poglądy współczesnych polskich anarchistów*, Toruń 2012, s. 23.

34 *Christiania Guide*, <http://www.christiania.org/wp-content/uploads/2013/02/Guideeng2.pdf>, dostęp: 21 grudnia 2013.

powstawały także liczne nieformalne organizacje kulturalno-artystyczne środowisk alternatywnych³⁵.

Władze Danii podejmowały i podejmują nadal działania zmierzające do przejścia kontroli nad obszarem Wolnego Miasta. Kilkakrotnie, przy pomocy policji próbowano usunąć mieszkańców Christianii, ale okazali się zbyt liczni, a teren, który zajęli – zbyt duży do „oczyszczenia” z niechcianych squatersów. W 1972 r. Christiania zawarła umowę z przedstawicielami duńskiego Ministerstwa Obrony Narodowej, będącego faktycznym właścicielem zajętego obszaru, na mocy której mieszkańcy w zamian za zgodę na zajmowanie dawnej jednostki wojskowej, zobowiązali się płacić czynsz oraz inne opłaty związane z użytkowaniem terenu. Każdy dorosły mieszkaniec Christianii jest zobowiązany do opłacania stałej miesięcznej kwoty w wysokości 1 200 koron duńskich (ok. 160 euro) oraz czynszu uzależnionego od powierzchni zajmowanego terenu. Pieniądze przeznaczone są na pokrycie czynszu płaconego przez Wolne Miasto rządowi duńskiemu, utrzymanie przedszkoli, szkół i terenów wspólnych³⁶. Władze Danii oficjalnie uznały Wolne Miasto Christianię za eksperyment społeczny i wyraziły zgodę na jego funkcjonowanie nadając jej status niezależnej społeczności, jak jednak wskazuje praktyka, o czym będzie dalej, pewne problemy społeczne, jak np. kwestia edukacji, bezpieczeństwa czy handlu narkotykami są powodem ingerencji władz publicznych w funkcjonowanie Wolnego Miasta.

Organizacja społeczeństwa Christianii jest w dużej mierze odzwierciedleniem utopijnych wizji twórców anarchizmu. Odpowiada idei egalitarności społeczeństwa ustanowionego na zasadzie dobrowolnego stowarzyszenia. Kluczową różnicą między organizacją systemu hierarchicznego a organizacją społeczności anarchistycznej jest to, kto sprawuje władzę. Mieszkańcy Wolnego Miasta od początku hołdowali idei samorządności. Christiania kierowana jest oddolnie, system decydowania o sprawach istotnych dla społeczności opiera się na demokracji bezpośredniej. Mieszkańcy spotykają się na Powszechnych Zebraniach³⁷, by wspólnie debatować, spierać się i brać

³⁵ Tamże.

³⁶ *Christiania 2013*, <http://www.christiania.org/info/christiania-2013/>, dostęp: 1 sierpnia 2014.

³⁷ Zebrania mieszkańców Wolnego Miasta Christiania dotyczą różnych aspektów życia społeczeństwa, a ich nazwy odpowiadają podejmowanej problematyce: *Community-meetings, Area-meetings, Economy-meetings, Budget community-meetings, Economy-group, Corporate-meetings, Building-meetings, Contact-group, Traffic-group*.

udział w *pozytecznych konfliktach* między równymi, a wszystko po to, by znaleźć rozwiązania problemów, a w razie potrzeby wybrać delegatów reprezentujących wolę członków komuny. W ten sposób podejmują decyzje dotyczące wspólnego budżetu Christianii, wysokości podatków, dni wolnych od pracy, wydawania zgody na budowę domów, czy reakcji na przypadki przemocy. W ten sposób ustala się też strategię negocjacji z rządem Danii i debatuje nad wszelkimi innymi kwestiami związanymi z życiem w Wolnym Mieście. Powszechnie Zgromadzenie posiada równocześnie kompetencje rozstrzygania sporów między mieszkańcami, decyduje o sposobie wykonywania uchwalonych decyzji, a także informuje mieszkańców o rezultatach podjętych działań. W Zgromadzeniach mogą brać udział tylko mieszkańcy, a osoby „z zewnątrz” jedynie w przypadku specjalnego zaproszenia. Odbywają się one zwykle raz w miesiącu, gromadząc rezydentów Wolnego Miasta w Miejscu Spotkań. O kwestiach ekonomicznych i finansowych Christianii, w tym o przyznawaniu licencji na zakładanie nowych sklepów czy warsztatów rzemieślniczych, rozstrzyga Zgromadzenie Ekonomiczne. Nie ma tu żadnej jednostki czy grupy skupiającej władzę³⁸.

W 1994 r. mieszkańcy opracowali własny, niezależny od prawa duńskiego, kodeks praw. W Wolnym Mieście zabroniono posiadania i używania broni, ciężkich narkotyków, kamizelek kuloodpornych, fajerwerków, materiałów wybuchowych, a także stosowania przemocy i kradzieży. Ponadto, w Christianii zakazane jest używanie samochodów. Przy wejściu do Wolnego Miasta umieszczone są znaki, które informują o obowiązującym zakazie filmowania i robienia zdjęć miejscowym. Panuje tu również zasada *no running* (nie biegaj), a osoba, która biegnie odbierana jest przez mieszkańców jako potencjalne zagrożenie w postaci policji lub złodzieja³⁹.

Od początku istnienia – Wolne Miasto przyciągało narkomanów, prostytutki i drobnych przestępców. O ile mieszkańcy tolerowali sprzedaż konopi indyjskich, to twarde narkotyki stanowiły według nich poważne zagrożenie dla społeczeństwa Christianii oraz były przyczyną ingerencji państwa w społeczeństwo Wolnego Miasta. W 1979 r., gdy po przedawkowaniu heroiny zmarło w Christianii 10 osób, wprowadzono tzw. „blokade narkomanów”. Przez 40 dni i nocy mieszkańcy Christianii patrolowali cały obszar Wolnego Miasta, aby dotrzeć do wszystkich

38 *This is how Christiania's self-management work's*, <http://www.christiania.org/info/pages-in-english/>, dostęp: 17 sierpnia 2014.

39 *Christiania Guide...*, dz. cyt.

użytkowników ciężkich narkotyków. Dostali oni ultimatum – albo skończą z ciężkimi narkotykami, albo będą musieli opuścić Christianię. Ostatecznie dilerzy narkotyków zostali zmuszeni do opuszczenia Miasta, zaś ta część użytkowników, która podjęła się leczenia odwykowego – pozostała. Do dziś swobodny handel konopiami indyjskimi jest manifestacją wolności mieszkańców Christianii⁴⁰. Jednym z interesujących miejsc na obszarze Wolnego miasta jest główna ulica, znana jako *Pusher Street* (Ulica Dealerów), gdzie nadal ustawione są stragany z haszyszem i marihuaną. To jednocześnie mocny argument dla duńskich władz, dążących do likwidacji Wolnego Miasta. Paradoksalnie, na przeszkodzie stoi duńskie prawo, które zakazuje usuwania dealerów za pomocą siły.

Oprócz tradycyjnych sklepów, w Christianii działa *Free Shop* (Wolny Sklep), do którego każdy może przynieść rzeczy i zabrać to, co jest mu potrzebne, bez potrzeby płacenia. To rodzaj banku wymiany, o którym pisał Proudhon – system idealny, gdzie nie ma rodzących nierówność pieniędzy⁴¹. Jest on odzwierciedleniem poglądów Alexandra Berkmana, który w książce *ABC Anarchizmu* pisze, że równość nie oznacza równej ilości, ale równość szans. Indywidualne potrzeby są zróżnicowane, a równość szans w ich zaspokajaniu jest prawdziwą wolnością⁴².

Właściwe wydaje się zadanie pytania: dlaczego mieszkańcy Christianii odcięli się od duńskiego systemu prawnego narzucanego przez państwo i zbojkotowali prawo obowiązujące w Danii, a jednocześnie wprowadzili swój własny system reguł prawnych? Odpowiedź jest prosta. Zwolennicy doktryny anarchizmu nie postulują wyzbycia się wszelkich zasad i praw, a jedynie chcą stworzyć system, który opierałby się na innych wartościach niż te, którym hołdują państwa kapitalistyczne. Wszystkie wprowadzone przez mieszkańców Wolnego Miasta zasady, mają na celu taką organizację społeczeństwa, w której jednostki są równe, mają jednakowe przywileje i obowiązki, samodzielnie decydują o sobie i nie są podporządkowane żadnej władzy zwierzchniej⁴³.

Niektóre z zasad, jak na przykład zakaz używania samochodów na terenie Christianii, czy starania, aby jak najwięcej materiałów poddawać

40 Tamże.

41 H. Izdebski, *Historia myśli...*, dz. cyt., s. 194.

42 A. Berkman, *ABC of Anarchism*, Freedom Press 1997, s. 69.

43 *Wolne miasto Christiania*, <http://swiat.newsweek.pl/wolne-miasto-christiania-23270,1,1.html>, dostęp: 29 grudnia 2013.

recyklingowi, to wyraz dążenia mieszkańców komuny do życia w zgodzie z naturą i dbałości o środowisko naturalne. Jest to zgodne z poglądami teoretyków anarchizmu, którzy uważali społeczeństwo za twór natury. Piotr Kropotkin, z wykształcenia geograf, zwracał uwagę, że współpraca wewnątrzgatunkowa oraz między gatunkami zwierząt i ich środowiskiem daje zazwyczaj więcej korzyści niż konkurencja⁴⁴. W ten sposób Kropotkin kładł podwaliny pod ciągle aktualne zainteresowanie anarchistów sprawami ekologii.

Historia Christianii to ciągła walka ze zmieniającym się rządem Danii. Od 2001 r., gdy sukces wyborczy odniosła skrajnie nieprzychylna wspólnocie Wolnego Miasta, Konserwatywna Partia Ludu, przyszłość komuny stoi pod znakiem zapytania. Rząd A.F. Rasmussena dążył do „normalizacji” dzielnicy i wymuszenia respektowania duńskiego prawa. W 2004 r. przeprowadzono obławę, w wyniku której zatrzymano pięćdziesięciu handlarzy z Ulicy Dealerów. Członkowie rządu są przeciwni zajmowaniu nieużytków i tworzeniu squatów, co niewątpliwie jest związane z faktem, iż Wolne Miasto zajmuje atrakcyjny teren w centrum Kopenhagi.

Mieszkańcy Christianii tworzą niezwykle barwną mieszankę kulturową. Funkcjonują tu alternatywne teatry, opera, kino, skatepark, centrum medytacji i jogi, działają awangardowi artyści. Organizowane są festiwale muzyczne i happeningi. Architektura Wolnego Miasta jest odzwierciedleniem różnorodności mieszkańców. Cała dzielnica pokryta jest kolorowymi muralami i dziełami graffiti. Przekraczając bramę tego niezwykle miejsca, ma się wrażenie cofnięcia w czasie, gdy rozkwitała kultura hippisów. Mimo że tak naprawdę Christiania położona jest w centrum europejskiej stolicy, ludzie żyją bliżej natury, noszą kolorowe ubrania, grają na niszową muzykę, nie spieszą się, wydają się być szczęśliwsi.

Od lat Christiania jest jedną z głównych atrakcji turystycznych Kopenhagi. Według danych statystycznych, rocznie Wolne Miasto odwiedzane jest przez milion turystów, a jego sława już dawno wyszła poza środowiska anarchistyczne. Mieszkańcy przygotowali nawet specjalny przewodnik, który ma ułatwić poruszanie się po dzielnicy, a równocześnie zapoznaje on odwiedzających z panującymi tam regułami. Społeczeństwo Danii jest podzielone, jeżeli chodzi o opinie, co do istnienia Wolnego Miasta. W 2004 r. przez Kopenhagę przetoczyła się seria

44 K. Chojnicka, H. Olszewski, *Historia doktryn...*, dz. cyt., s. 292.

protestów w obronie mieszkańców Christianii – próba realizacji w pełni wolnego, utopijnego społeczeństwa wzbudza przychyłność wielu osób⁴⁵.

Obecnie w Danii rządzi skrajnie prawicowa partia Danek Folkeparti, która domaga się przekształcenia dzielnicy w zwykłe tereny mieszkalne. Po stronie mieszkańców Wolnego Miasta stoi mniejszościowa socjaldemokracja, w tym burmistrz duńskiej stolicy. Traktują oni Christianię jako integralną część Kopenhagi⁴⁶. W połowie 2012 r., mieszkańcy dzielnicy zdecydowali się na kompromis. Aby móc zachować resztki swobody zdobyli się na krok, który wydaje się być zaprzeczeniem idei anarchizmu i zgodzili się na wykupienie terenów dzielnicy. Na mocy porozumienia z rządem Dani, Fundusz na rzecz Wolnego Miasta Christiania wpłacił 51 mln koron, jako pierwszą ratę kwoty, za którą mieszkańcy Christianii przejęli prawną kontrolę nad terenem oraz uzyskali prawa własności do części położonych tam budynków. W porozumieniu nałożono na nich obowiązek utrzymywania i remontowania wszystkich budynków znajdujących się w Wolnym Mieście. Część pieniędzy na wykupienie terenów zebrano po wyemitowaniu specjalnych cegiełek, które kupili ludzie z całego świata, resztę pokrył kredyt zaciągnięty przez Fundusz na rzecz Wolnego Miasta Christiania⁴⁷.

Wnioski

Na przytoczone we wstępie artykułu pytanie Jerzego Szackiego o możliwość utworzenia społeczeństwa bez interwencji państwa można odpowiedzieć posługując się przykładem Wolnego Miasta Christianii. Jest to dowód na to, że możliwe jest istnienie społeczeństwa opartego na anarchistycznych ideach wolności jednostki, demokracji bezpośredniej i braku władzy zwierzchniej. Wolne Miasto istnieje już ponad 40 lat i pomimo ciągłych trudności, z którymi musi się mierzyć, istnieją w nim

45 *Christiania*, <http://copenhagen.com/sightseeing/christiania>, dostęp: 22 grudnia 2013.

46 *Farewell to Freetown*, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2007/sep/18/farewelltofreetown>, dostęp: 28 grudnia 2013.

47 N. Grunsiok, *Squattersi kupili ziemię*, „Krakowski Rynek Nieruchomości” 2012, nr 15, http://www.dwutygodnik.krn.pl/artykuly/artykul/squattersi_kupili_ziemię_1455.html, dostęp: 29 grudnia 2013.

niezbywalne wartości. Osiągnięcie stanu pełnej anarchii w aktualnej sytuacji na świecie jest praktycznie niemożliwe. Wszystkie obszary nadające się do zamieszkania podlegają władzy któregoś z państw. Mieszkańcy Christianii muszą przecież płacić podatki na rzecz państwa duńskiego, proklamowanie niepodległości nie zwolniło ich z obowiązku respektowania zasad panujących poza granicami dzielnicy. Jednak ich ideały, struktura społeczeństwa, sposób decydowania o losie wspólnego dobra, a przede wszystkim uznawanie wolności za dobro najwyższe – nie uległy zmianie. Wydarzenia z 2012 r. i konieczność wykupienia terenów od państwa, było wyborem mniejszego zła. Wspólnota zdecydowała się zapłacić za wolność i możliwość dalszego funkcjonowania w Christianii, ocalić miejsce, bez którego nie mogłaby istnieć⁴⁸.

W Wolnym Mieście są wyraźnie dostrzegalne wpływy najwybitniejszych teoretyków doktryny anarchizmu. Niektóre z rozwiązań, jak na przykład Free Shop to dokładna realizacja założeń Proudhona. O traktowaniu wolności jednostki i równości jako najcenniejszych dóbr pisali oprócz Proudhona, także Bakunin, Kropotkin, Godwin czy Malatesta. Dla mieszkańców Christianii handel i użytkowanie konopi indyjskich to nie tylko sposób na zarobienie pieniędzy, lecz przede wszystkim wyraz dążenia i wyrażania wolności. Dowodzą w ten sposób, że ustanowione przez nich samych prawo Wolnego Miasta, ma wartość wyższą niż zasady kreowane przez hierarchiczną władzę Dani.

Bardzo niewiele źródeł opisuje Christianię jako miejsce, w którym idee anarchistyczne są ciągle żywe. Niemniej, przytoczone wyżej argumenty mogą świadczyć o tym, że jest to jeden z najlepszych przykładów próby urzeczywistnienia teorii przedstawianych przez myślicieli i teoretyków tego nurtu. Idea Wolnego Miasta pokazuje, że choć praktycznie niemożliwa jest realizacja w pełni utopijnego społeczeństwa, to stworzenie miejsca, w którym istnieje wolność i równość, przy jednoczesnym braku władzy i organizacji państwowej jest realne. Niewątpliwie Christiania jest fenomenem na skalę światową. Sytuacja Christianii ciągle się zmienia i nie wiadomo jak ostatecznie zakończy się batalia między rządem Dani a mieszkańcami Wolnego Miasta. Jak dotychczas Christiania pozostaje niezwykłym, społecznym eksperymentem ludzi pragnących przynajmniej w pewnym stopniu realizować ideały wolności i równości, o których pisali Proudhon, Bakunin i Kropotkin.

48 *This is how Christiania's...*, dz. cyt.

Bibliografia

- Antonów R., *Pod czarnym sztandarem. Anarchizm w Polsce po 1980 roku*, Wrocław 2004.
- Antonów R., *Wolność w poglądach anarchistów rosyjskich*, [w:] *Idea wolności w ujęciu historycznym i prawnym*, E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański (red.), Toruń 2010.
- Antonów R., *Za wolnością – przeciwko państwu. Poglądy współczesnych polskich anarchistów*, Toruń 2012.
- Bakunin M., *Państwowość a anarchia*, [w:] Michał Bakunin, *Pisma wybrane*, t. 2, Warszawa 1965.
- Barwicka-Tylek I., Malczewski J., *Historia myśli ustrojowej i społecznej*, Warszawa 2014.
- Berkman A., *ABC of Anarchism*, Freedom Press 1997.
- Chojnicka K., Olszewski H., *Historia doktryn politycznych i prawnych. Podręcznik akademicki*, Poznań 2004.
- Dubel L., *Historia doktryn politycznych i prawnych do schyłku XX w.*, Warszawa 2009.
- Filipowicz S., *Historia myśli polityczno-prawnej*, Gdańsk 2002.
- Filipowicz S., Mielczarek A. i in. (oprac.), *Historia idei politycznych – wybór tekstów*, Warszawa 2012.
- Grinberg D., *Ruch anarchistyczny w Europie Zachodniej 1870–1914*, Warszawa 1994.
- Izdebski H., *Doktryny polityczno-prawne. Fundamenty współczesnych państw*, Warszawa 2010.
- Izdebski H., *Historia myśli politycznej i prawnej*, wyd. 4, Warszawa 2007.
- Jaskólskiego M. (red.), *Słownik historii doktryn politycznych*, t. 1, Warszawa 1997, s. 67.
- Machaj Ł., *Wolność w poglądach Pierre'a Josepha Proudhona*, [w:] *Idea wolności w ujęciu historycznym i prawnym*, E. Kozerska, P. Sadowski, A. Szymański (red.), Toruń 2010.
- McKey I., Elkin G., Neal D., Borass E., *Anarchizm – najczęściej zadawane pytania*, [http://libertarianin.org/Ebooks/FAQ_anarchistow_\(tych_lewicowych\).pdf](http://libertarianin.org/Ebooks/FAQ_anarchistow_(tych_lewicowych).pdf), dostęp: 9 września 2015.
- O anarchizmie, anarchii i granicach wolności*, w dyskusji udział wzięli: prof. dr Franciszek Ryszka, dr Daniel Grinberg, Ryszard Kapuściński, prof. dr Jerzy Szacki, Andrzej Szczypiorowski, prof. dr Janusz Tazbir, prof. dr Marek Waldenberg, Kielce 1995.
- Olszewski H., Zmierzak M., *Historia doktryn politycznych i prawnych*, wyd. 2, Poznań 1994.
- „Zeszyt Red Rat” 1996, nr 1, <http://redrat.prv.pl/>, dostęp: 27 grudnia 2013.

Źródła internetowe

- Christiania Guide*, <http://www.christiania.org/wp-content/uploads/2013/02/Guideeng2.pdf>, dostęp: 21 grudnia 2013.
- Christiania 2013*, <http://www.christiania.org/info/christiania-2013/>, dostęp: 1 sierpnia 2014.
- Christiania*, <http://copenhagen.com/sightseeing/christiania>, dostęp: 22 grudnia 2013.
- Farewell to Freetown*, <http://www.theguardian.com/commentisfree/2007/sep/18/farewelltofreetown>, dostęp: 28 grudnia 2013.
- N. Grunsiok, *Squattersi kupili ziemię*, „Krakowski Rynek Nieruchomości” 2012, nr 15, http://www.dwutygodnik.krn.pl/artykuly/artykul/squattersi_kupili_ziemie_1455.html, dostęp: 29 grudnia 2013.
- This is how Christiania's self-management work's*, <http://www.christiania.org/info/pages-in-english/>, dostęp: 17 sierpnia 2014.
- Wolne miasto Christiania*, <http://swiat.newsweek.pl/wolne-miasto-christiania,23-270,1,1.html>, dostęp: 29 grudnia 2013.

ABSTRACT

BARBARA ZYZDA

Freedom and society organization in anarchism doctrine based on Freetown Christiania

The article focuses on presenting assumptions of anarchism doctrine and shows differences within doctrine, presented by its biggest founders – Max Stirner, Pierre Joseph Proudhon, Michaił Bakunin and Piotr Kropotkin. The purpose of this article is to describe Freetown Christiania – autonomous district in Copenhagen, Denmark, as a state of anarchism.